

21. Yüzyılda

Eğitim ve Toplum

Education And Society In The 21st Century

EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ / THE JOURNAL OF EDUCATION SCIENCES AND SOCIAL RESEARCHES

Cilt / Volume 6 - Sayı / Number 17 - Yaz / Summer 2017

ISSN : 2147 - 0928

Azerbaycan ile Türkiye Cumhuriyeti 9. ve 10. Sınıflar Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Osmanlı Tarihi Konularının Karşılaştırmalı Tarih Anlayışı Açısından İncelenmesi
A Historical Comparative Investigation of The Subject of "Ottoman History" in Azerbaijan and Turkey 9th and 10th Grade History Textbooks

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN / Yrd. Doç. Dr. Meriç AYBAR

Modernite ve Postmodernite Ekseninde Kamusal Yaşamın Dönüşümü
Transformation of Public Life in Modernity and Postmodernity Axis

Doç. Dr. Erol TURAN / Emre AYDILEK

Sınıf Öğretmenliği Lisans Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları
The Attitudes of Teacher Candidates Who are Studying in Primary Teacher Degree Program towards Teaching Profession

Yasemin SÖNMEZ / Doç. Dr. Ayşe Derya IŞIK / Yrd. Doç. Dr. Süleyman Erkan SULAK

Büchner, Haeckel ve D'Holbach'ın Kısaça Materyalizmi

Büchner, Haeckel and D'Holbach's Brief Materialism

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN

Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Konularının Öğretiminde Fıkraların Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi
The Effect of Using Jokes in the Teaching of History Subjects in Social Studies Lesson on Academic Achievement

Yrd. Doç. Dr. Salih ÖZKAN / Sefakat GEVENÇ

Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu

Ali Rıza İncealemdaroğlu, Deputy from Zonguldak

Yrd. Doç. Dr. Yücel NAMAL / Rabia YILDIZ

Sosyal Medya Kullanımının Tüketici Davranışlarına Etkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği

The Effect of Social Media Use on Consumer Behaviors: University Student Examples

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SARITAŞ / Şerife KARAGÖZ

Olasılık Yönetimi: Senaryo Analizi

Probability Management: Scenario Analysis

Yrd. Doç. Dr. Bahar AŞCI

Osmanlı Döneminde Tarih Öğreniminin Tarihçesi

History Of History Learning During Ottoman Period

Yrd. Doç. Dr. Serdar ERKAN

İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim

Education of Turks In the Pre-Islamic Period

Yrd. Doç. Dr. Servet HALI / Selcan RENCÜZÖĞÜLLARI

Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Motivasyon Stratejilerine İlişkin Beklentiler

Expectations Concerning Visual Arts Teachers' Motivational Strategies

Dr. Selahattin YILMAZ

Öğretmenlerin İş Doyumları ile Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Analysis of the Relationships between Teacher's Job Satisfaction and Their Happiness Levels

Sare TERZİ

Bağdaşımlık Teorisini Destekleyen ve Bağdaşımlık Teorisine Karşı Argümanlar

Arguments For The Coherence Theory and Arguments Against The Coherence Theory

Emine TEPELİ

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarında Duygu Bildiren İfadeler

Expressions Of Emotion In Coursebooks Teaching Turkish as a Foreign Lang

Doç. Dr. İlhan KALENDEROĞLU / Hatice ARSLAN

Coğrafya Öğretiminde Programların Tasarım ve Program Öğeleri Açısından İncelenmesi ve 2017 Öğretim Programı

Examination of Programs in Geography Teaching in Terms of Design and Program Elements and 2017 Curriculum

Yrd. Doç. Dr. Nuran DEMİRALP

Karapapak Terekeme Türklerinin Atasözleri ve Deyimleri

Proverbs And Idioms Of 'Karapapak-Terekeme' Turks

Prof. Dr. Fatma ÖZKAN / Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Fıkra Çevirilerinde "Verilmek İstenen Ders" Sorunu

The Moral Problem in Joke Translations

Aylin SEYMEN

TANITIMLAR / REVIEWS

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 21.07.2017

Yayın Kabul Tarihi: 02.08.2017

Karapapak Terekeme Türklerinin Atasözleri ve Deyimleri

Proverbs And Idioms Of 'Karapapak-Terekeme' Turks

Prof. Dr. Fatma ÖZKAN *

Prof. Dr. İsa ÖZKAN **

Öz:

Türk boylarının atasözleri ve deyimleri, yüksek ifade gücüne sahip, işlenmiş ve binlerce yıllık hayat tecrübelerinin yoğunlaşmış örnekleridir. Yazılı kaynaklarda ilk defa Runik harfli Orhon Yazıtlarından itibaren rastladığımız bu örneklerin büyük bir kısmı, Türk boyları arasında ana çatısı bozulmadan bazı ses, anlam ve söz değişimleriyle günümüze kadar gelmiştir. Ancak atasözleri ve deyimlerin Türk Dünyasında çok geniş bir külliyatı teşkil eden kısmı ise yaşanan coğrafya, çağ ve sosyal hayattaki anlayış ve gelişmelere paralel olarak çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. Türk Milletinin her ferdi, karşılaştığı olumlu veya olumsuz olay ve durumlarda millî hayat bilgisinin yadigârı olan atasözlerinin ve deyimlerin yol göstericiliğinden yararlanmış ve geleceklerini bu doğrultuda düzenlemişlerdir. Bu makalemizde aynı dil ve düşünce dünyasının ürünü olan Karapapak-Terekeme Türklerinin sözlü edebiyatlarından derlediğimiz atasözleri ve deyimler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karapapak-Terekeme Türkleri, atasözleri, deyimler.

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fozkan@gazi.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2700-7785>

** Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, iozkan@gazi.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1625-4745>

Abstract:

The proverbs and idioms of Turkish tribes are condensed examples of life experiences with refined expressions and high expression power extending to thousands of years. A large part of these examples, which we have encountered in the written sources for the first time since the Orkhon inscription which were produced with the Runic alphabet, have reached today with some sound, meaning and word changes without changing the main frame among the Turkish tribes. However, parallel to the understanding and development in geography where people live in, age and social life, the part of the proverbs and idioms that constitute a very large corpus in the Turkish World is diversified and enriched. Every individual of the Turkish nation benefited from the guidance of the proverbs and idioms relating the knowledge of the national life in the cases of positive or negative events and situations that they encountered, and arranged their future in this direction. In this article, the proverbs and idioms we have compiled from verbal literatures of the 'Karapapak-Terekeme' Turks, the products of the same language and world of thought, will be evaluated.

Keywords: 'Karapapak-Terekeme' Turks, proverbs, idioms

Atasözleri, deyimler ve kalıp ifadeler bir dilin işlenmiş ve anlamca zenginleşmiş söz öbekleridir. Türkçenin runik harfli ilk örneklerinden itibaren rastladığımız atasözleri ve deyimler, Türk milletinin düşünce derinliğini, kültürel algısını, yoğun anlatım gücüne sahip birkaç söz ile ifade ederek geniş bir çağrışım dünyasının kapısını açar. Yenisey yazıtlarından Elegest'te geçen "elim uğrında (milletim, ül-kem uğrunda) (Elegest, 8, Aksan 2000:63; Kormuşın, 2017:265)" deyimini, vatan ve milletin çıkarlarını bireyden de üstün tutan, kendi varlığının sosyolojik olarak ancak milleti ve onun teşkilatlanmış siyasi biçimi olan devleti ile sürdürülebileceğine inanan bir anlayışı ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. Türkçenin en eski yazılı belgeleri olmaları dolayısıyla Orhun yazıtlarında Türk kültürünün değişik alanlarıyla ilgili terim ve kavramların yanı sıra deyim ve atasözleri örnekleri de kaydedilmiştir. Miladi 735 yılında Bilge Kağan adına dikilen yazıtta "**Bodun atı küsü yok bolmazun tiyin** Türuk bodun üçün **tün udımadım küntüz olurmadım**. İnım Kültigin birle eki şad birle ölü yiti kazgantım(Milletin adı sanı yok olmasın **diye** Türk milleti için **gece uyumadım, gündüz oturmadım**. Kardeşim Kültigin ile iki şad ile birlikte ölesiye yitesiyе çalıştım) (Tekin, 1988:45)." şeklinde yer alan devlet ve milletin bekası için kağanın görevleri **Bodun atı küsü yok bolmazun tiyin** ile **tün udımadım küntüz olurmadım** deyimleriyle ifade edilmiştir. Türk milletinin kolektif şuurunda yüzyıllar boyunca yaşayan duygu, düşünce ve halk zevkinin kalıplaşmış ifadesi olan deyimler, Türk devlet geleneğinin ve kültürel kimliğinin teşekkülünde de önemli rol oynamıştır. Birey, millet, devlet ve kağan ile Köktürklerde kağanlık sürecini işleyişi ve Kağan'ın millete, milletin de kağana karşı hak, görev ve sorumlulukları deyimlere de yansımıştır. Köktürk yazıtlarında "*adak kamşat*-(ayağı tökezlemek)", "el tutmak(vatan tut-)", "bodun bol-(millet

olmak”); küñ, kul bol-(‘cariye ve kul’ olarak tutsak düşmek)”;*“içre aşız, taşra tonsuz(İçeride karnı aç, dışarıda çıplak)”*; *“başlıgıg yükündür-, tizligig sökü-*(başlıya baş eğdirmek, dizliye diz çökdürmek)”); *“öt sub kıl-(ateş ‘ile’ su etmek/ ayırmak, birbirine düşman etmek)”*; *“balıkdağı tagık-, tagdaki in-*(‘isyan için’şehirdekini dağa çıkması, dağdakinin şehre inmesi/duyum alıp’her yerdeki insanların toplanması)”); *“körür közi körmez teg, bilir biligi bilmez teg bol-*(görür gözü görmez gibi, erer akli ermez olmak)”); *“közi kaşı yablak bol-*(gözü kaşı kötü olmak/kendini helak etmek)”); *“sabıñ sımak (sözünü/hatırını kırmak)”*; *“kergek bol-(ölmek)”* gibi deyimler yer almaktadır.

Yenisey ve Orhon Bengü Taş Yazıtlarında devlet, millet ve birey için yaşanan olay ve tarihi tecrübeden intikal eden pek çok yargı bildiren kalıp ifadeler ve deyimlere rağmen atasözleri bakımından fazla örneğe rastlamamaktayız. Yüksek ifade gücü ile inşa edilen bu metinlerde kağanlık sürecini yürüten sorumlu yöneticilere dair özel bir üslup dikkati çekmektedir. Yazıtlardaki kalıp ifadeler, Bilge Kağan veya Yollug Tigin ağzından çıkmış vecize değerindeki sözler olmakla birlikte atasözlerine açık veya örtülü atıflar ihtiva etmektedir. Bilge Kağan ile Köl Tigin’in ayguçısı olan Tonyukuk, Türk Kağanlığına karşı birleşmek isteyen üç düşman kuvveti bir araya gelmeden harekete geçmeyi Kağan’a arz eder. Gücü ifade için *“Yuyka ärkli topulgalı uçuz ärmiş, yingçe ärklig üzgäli uçuz; yuyka kalın bolsar, topulguluk alp ärmiş; yinçgä (14) yogan bolsar, üzgülük alp ärmiş. (Yufka olanı delmek kolay imiş, ince olanı kırmak kolay”* T1 G 6-7(13-14) *Yufka kalın olursa delmek zor imiş, ince yoğun olursa kırmak zor imiş”*), sözünü tekrarlar. Günümüzde bu atasözü Türklüğün batı ucundaki Türkiye Türklerinde *“Bir elin nesi var iki elin sesi var (Aksoy, 1984:175) ile “Kalın incelene kadar, ince üzülür(Aksoy, 1984:281)”* şeklinde görmektedir.

Orhon Bengü Taş Yazıtlarında uluslararası ilişkiler bakımından küresel güçler, yakın ve uzak düşman ile komşular hakkındaki asırlar ötesinden gelen ikazlar da dikkati çekicidir. Köl Tigin Yazıtında geçen Çin (Tavgaç Bodun) hakkındaki *“Tabgaç bodun sabı süçig, agısı yimşak imiş. Süçig sabın, y(i)mşak agın arıp irak bodunug ança yagutir* *ärmiş. Yagru kontokda kisrä anıg bilig anta öyür ärmiş: (Çin halkının sözü tatlı ipeği yumuşak imiş. Tatlı sözle yumuşak ipekle kandırıp milletleri öylece (kendisine) yaklaştırmış. Yakına yerleştikten sonra kötülükleri orada düşünürlermiş* KT G 5-6(Eren, 2012:41)” şeklindeki ifadesi de *“Eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz”* (Aksoy, 1984:228)” atasözünü hatırlatmaktadır. Şahsi hatalarında bir aileyi, hatta milleti yok edecek boyuta eriştiğini *“Bir kişi yañılsar, uguşu bodunu bişikiñä tägi kıdmaz* *ärmiş”* Bir kişi yanıldığında soyu soppu halkı (ve) akrabalarına varıncaya kadar sağ bırakmazmış. (BK K 4)” yani *“sünün uyduğunu ancak düşmanın uyumadığı(Aksoy, 1984:352)”* bu veciz sözlerle yazıtlarda kaydedilmektedir. Yazıtlarda *“Aç doymam, tok acıkmam sanır (Aksoy1984:107)”* atasözünün karşılığı olarak *“Türk bodun, tokurkak sän. Açsar tosık ömäs sän; bir todsar, açsık ömäzsän(KT G 8) (BK K 6).”* sözleri bulunmaktadır. Bu sözün XI. yüzyılda, Kaşgarlı’nın *Divanü Lugati’-Türk* adlı eserinde de *“aç ni yimes tok ni times(I. 79)”* biçiminde yer aldığını görüyoruz. Orhon Yazıtları Türk yazı dilinin

son derece işlenmiş bir örneğidir. Bu tarihi lehçede ehli hayvanların erkekleri ve dişileri ayrı ayrı adlandırıldığı gibi “yakın-uzak” “kek(öç)” “ötünç(rica)”, “törö(yasalar, töreler, gelenekler)”, “bilig(bilgi)”, “aıg(kötü)”, “ädgü” gibi soyut kavramlar da kullanılmaktadır. Bugün günlük hayatımızda sıkça işlettiğimiz “Göz gördüğünü bilir/ister(Aksoy, 1984:246)” yahut “Denizdeki balığın pazarlığı olmaz(Aksoy, 1984:201)” atasözlerinin kısmen paraleli yazıtlarda “Toruk buk(a)lı s(ä)m(i)z buk(a)lı ırakta bilser, s(ä)m(i)z buka, toruk buka t(e)y(i)n bilm(ä)z ärm(i)ş t(e)y(i)n ança s(a)k(i)nt(i)m. (Zayıf boğa ile semiz boğayı uzaktan bilseler (bilmek zorunda kalsalar) semiz boğa (mı) zayıf boğa mı diye bil(e)mezlermiş diye düşündüm).(s.597). (T B 6)” biçimde geçmektedir.

Atasözleri ve deyimler, milli ve toplumsal tecrübeye dayalı özlü yargılardır. Türkler, tarih sahnesine çıktıkları dönemden günümüze kadar atasözleri ve deyimleri farklı coğrafyalarda sözlü ve yazılı gelenekte yaşatarak nesilden nesle intikal ettirmişler, milli hayat bilgisinin yadigârı olarak karşılaştıkları her olumlu ve olumsuz olay ve durumda onların rehberliğinden yararlanarak gelecek tasavvurlarını planlamışlardır. Türk milletinde esasen kuvvetli bir ata kültürüne bağlılık, hatta ondan da öte itaat bulunmaktadır. Bu, fiziki ve biyolojik sadakatin yanı sıra sözlü verasetin de tezahürüdür. Bugünkü teknoloji ve yoğun iletişime dayalı çok karmaşık iş ve sosyal yaşama tarzında dahi insanoğlu geleneklerden tevarüs eden düşünce ve tecrübe kalıplarından yararlanmaktan uzak kalamamıştır. Dolayısıyla birey ve toplumlar, atasözleri ve deyimlerden gelenek ve görenek yoluyla elde edilmiş davranış normlarını ve birikimini bilinçli veya insiyaki olarak devam ettirmektedirler.

Eski Türkçe döneminde *sab/sav* sözüyle adlandırılan atasözleri için XI. yüzyılda Balasagunlu Yusuf Has Hacib ünlü eseri Kutadgu Bilig’te “*mesel*” karşılığını kullanmıştır. Bu ibarenin Buğra Han dilinde yazdığını belirttiği ilk İslami dönem eseri Kutadgu Bilig’ten başka aynı dönemin Karahanlı Türkçesiyle kaleme alınan eserlerinde *sav* ile birlikte işletildiği görülmektedir. Divanü Lugatı’t-Türk’ta *sav* ولس sözünü karşılığı olarak لئملا *el-mesal* kaydedilmiştir(Divanü Lugatı’t-Türk Tıpkıbasım, 2008:512, 634). Kaşgarlı Mahmud, *sav* için ayrıca “*anlatım(nakil)*”, “*kıssa* (hikâye)”, “*mektup(risâle)*”, “*söz(kelâm)*” gibi anlamlar da vermiştir (Ercilasun, 2014:810). Kutadgu Bilig’de atasözü karşılığındaki *mesal* terimi on beş ayrı beyitte geçmektedir(Arat, 1979:314).

Ꞑamuğ edgölükler bilig asğı ol

Bilig birle buldı mesal kökke yol(KB 208. Beyit, Arat, 1979:37)

Yusuf Has Hacib, “Bütün iyilikler bilgiden doğar. Bilgiyle, atasözleri göklere ulaşır.” diyerek tecrübe edilmiş bilgiye ve onun yoğunlaştırılmış şekli olan atasözlerine dikkati çeker. Bu açıklamanın akabinde, içinde atasözlerine telmihlerin yer aldığı üç ayrı beyit gelir.

“Bilig bile sözle kamuğ sözni sen

Biligin bedük bil kamuğ özni sen(KB 209. beyit, Arat, 1979:37) (Bütün sözlerini bilgiyle söyle, herkesten kendinin bilgiyle büyük olacağını bil)”

şeklindeki açıklamasıyla Yusuf Has Hacib, devrinde muteber olan bilgiyi temel hareket noktası kabul etmek gerektiğini ve ancak insanın yüceliğinin de bilgi sahibi olmakla mümkün olabileceğini belirtir. XI. yüzyılda bilgiye bu ölçüde değer vermek onun asıl kuvvet olduğunu tavsiye etmek günümüzde ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve askeri güç mücadelesi haline dönüşen “bilgi ve teknoloji” üretme yarışı ve üstünlüğüne işaret etmek onun ne kadar uzak görüşlü olduğunu ortaya koyması bakımından ilginçtir.

“Yaşıl köktin indi yağız yerke söz

Sözi birle yaln guk ağır kıldı öz(KB 210. beyit, Arat, 1979:37)”Söz yağız yere mavi gökten indi, İnsan sözüyle kendisine itibar kazandırdı.

Bu satırlar, Kültigin Yazıtındaki “Uzä kök tängri, as[ra yağız yer kılıntokda ekin ara kişi oğlu kılınmış(KT D 3) (Üstte mavi gök, altta yağız yer yaratıldığında ikisinin arasında kişioglu yaratılmış” sözlerini hatırlamaktadır. Müslüman olan Yusuf Hasip Hacib’e göre Gök Tanrı dini kültürel çevresindeki gibi “teşri yarlıkadok üçün(‘ebedi’ gök lütfettiği için)” nasıl kağanlık süreci tanrı katında takdir ediliyorsa söz de öyle semadan inmiştir. Bu aynı zamanda bilgi ve hikmet dolu sözlerin kutsanmasıdır(Sever, 2016:98).

Kişi kōn gli tüpsüz ten giz teg turur

Bilig yinçü sanı tüpinde yatur(KB 211. Beyit, Arat, 1979:37) İnsan gönlü dibi olmayan deniz gibidir, bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.

Ucu bucağı, derinliği belli olmayan denizler, ummanlar nasılsa, insan gönlü de öyle nihayetsizdir. Hakiki bilgi adeta su dibindeki inci gibi derinlerdedir. Ona ulaşmak da, sahip olup değerlendirmek de zahmetlidir. Ayrıca, bilimlik bilginin kadrini bilmek erdemli insanların işidir.

Yine O,

“Meşel keldi türkçe mun gar men gzetür

Anı sözledim men munu yan gzatur(KB 273. beyit, Arat, 1979:42)

(Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır; işte onu söylüyorum, şöyle der)”:

“Ukuş körki til ol, bu til körki söz

Kişi körki yüz ol bu yuz körki köz(KB 274. beyit, Arat, 1979:42).

(Akılın süsü dil, dilin süsü sözdür; insanın süsü yüz, yüzün süsü ise gözdür)(KB 273. beyit, Arat, 1979:42)”. Akıl, duygu, düşünce ve bilgeliğin ifadesi olan dil ve üslubun önemine işaret eder. Yusuf Has Hacıp eserinde atasözleri veya deyimlere yer vereceği zaman genellikle “mun gar men gzetür meşel(buna benzeyen atasözü)” tabirini kullanmakta ve müteakip beyitlerde bir atasözüne atıfta bulunmaktadır.

“Ukuşluk kişike işi tap ukuş

Bilgisiz kişike atı tap söküş (KB 320, beyit, Arat, 1979:47)”

Akıllı insan için akıl kâfi bir eştir, Bilgisiz insan için hakaret tam bir addır(Arat, 1974:318).

Karahanlı Türkçesi eserleri içinde atasözleri bakımından en zengini şüphesiz Divanü Lugatî’t Türktür. Kaşgarlı Mahmut ünlü sözlüğünde Türk illerinden topladığı 284 atasözüne yer vermiştir. Ferit Birtok tarafından derlenen atasözleri “En Eski Türk Sıvıları” adıyla yayımlanmıştır(Birtok, 1944). Kaşgarlı Mahmud bir kelimeyi açıklayacağı zaman genellikle “şu sav da dahi geçmektedir” diyerek atasözü örneklerine başvurur. Atasözleri kadim dönemlerden süzülerek gelen Türk düşünce tarihinin ürünüdür. Dolayısıyla yaşanan çağ, coğrafya ve insana dair değer yargıları atasözleriyle dolaşıma sunulmuş nesilden nesle aktarılmıştır. Atasözlerinin kompozisyonunda yer alan varlıklar çağdaş hayatta kullanımdan kalktığı zaman söz konusu atasözü de ya az işletilmekte ya da büsbütün unutulmaktadır. Bazı atasözlerinin kurgusunda yer alan arkaik sözler ise güncel hayattaki hemen herkesçe bilinen kelime veya kavramla yer değiştirmektedir. Böylece atasözlerinin gelenekte yaşama gücü temin edilmiş olmaktadır. Divanda geçen;

Keñeşliğ bilig üyreşür, keñeşsiz bilig obraşur (I. 232)

Danışılmış bilgi güzelleşir, danışılmamış bilgi yıpranır

atasözü günümüz Türkiye Türkçesinde “Danışan dağlar aşmış, danışmayan düz yolu şaşmış(Aksoy, 1984:197)” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yine,

Koş kılıç kına sığmaz (I. 359)

Çift, (iki) kılıç bir kına sığmaz.

atasözünün “İki arslan bir posta sığmaz(Aksoy, 1984:266)”, “İki at bir kazığa bağlanmaz(Aksoy, 1984:266)”, “İki cambaz bir iptey oynamaz(Aksoy, 1984:267) biçiminde günümüzde yeni türevleri bulunmaktadır. Divanü Lugatî’t Türk’te yer alan

Koni barır keyikniñ közinde ayın başı yok (III. 151)

Düz giden geyiğin gözünden başka yarası yoktur

atasözünün bugünkü Türkmen Türkçesinde “Dogru gelyen geyiğin iki gözünden başga ayıbı yok(Гөроглы, 1990:16)” örneği mevcuttur. Kaşgarlı Mahmud’un

Alp çerikde, bilge tirikde (I. 388)

Yiğit ordu içinde, bilgin mecliste (kiñeşte) belli olur.

şeklinde kaydettiği atasözünün “Yiğit meydanda belli olur(Aksoy, 1984:285).” şeklinde Türkiye Türkçesinde bir paraleli vardır.

Bilmiş yek bilmedük kişiden yeğ (III. 160)

Tanıdık şeytan yabancından iyidir.

Türk kültüründe Oğuzname terimi ile tarih ve destan türünün yanı sıra atasözleri mecmuaları yani “mesel”ler de kastedilmektedir. Osmanlı ve Azerbaycan sahasında Oğuz ataların dilinden tespit edilen ve her biri yol gösterici düsturlar olan bu atasözleri de Oğuzname şeklinde tavsif edilmiştir. Nitekim bu adla anılan ve hususen atasözlerine hasredilmiş iki el yazması oğuzname nüshasından biri Berlin’de, diğeri Peterburg’da bulunmaktadır(Özkan, 2015:345, 347). İçinde 2210 özlü sözün yer aldığı ve “Atalaruñ sözi Qur’ân’a girmez. Ol, Kur’ân yanınca yalıñ yalıñ yalışur. Atalar sözini tutmayan yabana atılır, âhretde tāmū ehline katulur (6. sayfa, 88. satır). diye bir kaydın bulunduğu Berlin Oğuznamesi diye bilinen *Hazihi’r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü*’nde, Divanü Lugati’t-Türk’de geçen ve yukarıda belirttiğimiz “*Bilmiş yek bilmedük kişiden yeğ* (III. 160)” şeklinde kaydedilen atasözünün benzeri “Yād ferîşteden biliş albız yeğdir (71. sayfa, 2004. satır)” biçiminde tespit edildiğini görmekteyiz. Bunların çoğunluğu “atasözüdür”. Ancak eserde dua, ilenç, deyimler ile hikmetimiz beyitlere de yer verilmiştir. Azerbaycan’da Samed Alizade’nin “Oğuz-nâme (Emsali Mehemedali)” adıyla neşrettiği Petersburg nüshasında ise, 1858/63 atasözü vardır.

Türk boylarının üzerinde derinliğine ve genişliğine inceleme ve değerlendirmenin yapılmadığı hatta toplu bir envanterinin bile çıkarılmadığı oldukça zengin bir atasözü ve deyimler hazinesi mevcuttur. Günümüzde Türk lehçelerindeki atasözleri ve deyimlerle ilgili bir kısım ciddi çalışmalar bulunmakla birlikte, ölçünlü(standart) yazı dilinin dışında, bölge ve yöre ağızlarına dayalı sözlü gelenekte yaşayan ancak sözü geçen çalışmalarda yer almayan pek çok malzemede işlenmeye muhtaç şekilde araştırmacıları beklemektedir. Bu makalemizde, Karapapak-Terekeme Türklerinin sözlü edebiyatlarından derlediğimiz atasözleri ve deyimlere yer vereceğiz. Karapapak-Terekeme Türklerinin tarihi geçmişiyle ilgili bilgiler kaynaklarda etraflıca kaydedilmemiş, mevcutlar ise yeterince gün ışığına çıkarılıp değerlendirilmemiştir.

“Türkiye’de, Doğu, İç Anadolu, Orta Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti, Dağıstan ve Güney Azerbaycan’da yaşayan Türklüğün bu cevval boyu yakın dönem ön Asya tarihinde mühim roller oynamıştır. Karapapak-Terekeme Türklerinin bu adla vatan tutup yerleştiği belirtilen ilk alan, bugün hudutlarımız dışındaki Azerbaycan’ın *Kazah, Tovuz* ve *Ağsdafa* bölgeleri ile Gürcistan’ın eski bir Türk yurdu olan *Borçalı* ve Ermenistan’a verilmiş olan *Ağba* bölgesidir. Siyasî hadiseler ve savaşlar sebebiyle 1828 yılındaki Türkmençay

antlaşması sonucu Rusların bölgede hâkimiyet tesisiyle söz konusu Karapapak-Terekemeler önce Ahıska'ya daha sonra buranın da kaybedilmesiyle Çıldır ilçesi ve köylerine göçerek yerleşmişlerdir. İkinci büyük bir göç ise 1921 yılında gerçekleşmiş ve Borçalı, Ağbaba, Karısalı ve Kazah bölgesindeki Kapapak-Terekeme Türkleri Kars'ın merkeziyle ilçelerine bağlı köylere iskân edilmişlerdir.

Karapapak-Terekeme Türklerinin yaşadığı Kazah, Borçalı ve Akababa bölgesi tarihte ilk defa Hazar Türklerinin hâkimiyet kurduğu alanlar olarak görülmektedir. X ve XII. yüzyılda Melikşah döneminde Selçuklu hâkimiyetine giren bu bölgede gerçekleştirilen kuvvetli miktarda Oğuz iskânıyla buradaki halk tamamıyla Türkleşmiştir. Bugünkü Karapapak-Terekeme Türklerinin birinci ve en kuvvetli tabakasını bu Oğuz Türkleri teşkil etmektedir. XII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başlayan Kıpçak akınlarıyla bölgeye bir miktar Kıpçak Türklerinin de geldiği muhakkaktır(Özkan, 2014:325)''.

Karapapak-Terekeme Türklerinin atasözleri ve deyimleri üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır(Kemaloğlu, 2017:437). Bir kısım çalışmalarda ise atasözleri ile deyimler, hatta ilenç ve alkışların birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Aşağıda alfabetik sırayla verdiğimiz atasözleri ve deyimleri, Kars ili Merkez ilçeye bağlı Dikme Köyü sakinlerinden Hacı Gülsefa Başbozkurt(Tiflis, Karaisalı 1916-24 Haziran1996 Hasanoğlu-Ankara), Hacı Hanzade Yılmazel(Tiflis-Pembek 1916-2002-Dikme Köyü) ile Hacı Yıldız Bozkurt(Kars-Dikme Köyü 15 Mayıs 1941-)’tan derlenmiştir.

Kaynakça

AKSAN, Doğan, (2000), *En Eski Türkçe'nin İzleri*, İstanbul.

AKSOY (1984), Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, 4.basım, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ALİZADE, S. (1987). *Oğuzname*, Bakı, Yayıncı.

ARAT, Reşid Rahmeti (1979) *Kutagu Bilig I*, Metin, 2.basım, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ARAT, Reşid Rahmeti (1974), *Kutagdu Bilig Çeviri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

AYDIN, Erhan, (2012), *Orhon Yazıtları (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*, Kömen Yay.

Азербайжан Дилинин Изахли Лүгәти, (1987), Бакы.

BİRTEK, Ferit, (1944), *Divan-ı Lügat-it-Türk'ten Derlemeler I En Eski Türk Savları* Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

CAFEROĞLU (1930), Ahmet, “Orhun Âbidelerinde Atalarsözü” Halk Bilgisi Haberleri, I(3), Ocak 1930, 11-14.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, (2016), *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

ERCİLASUN, Ahmet Bican,(2014) *Divanu Lugâti't- Türk-Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERGİN, Muharrem (1994), *Dede Korkut Kitabı I, Giriş- Metin-Faksimile*, Ankara, TDK Yayınları.

Hazihi'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü varak 172.

GÖKYAY, O. Ş. (1973), *Dedem Korkud'un Kitabı*, Ankara.

Гөроғлы (1990), Түркмен Гахраманчылык Епосы, Ашгабат Түркменистан

Kaşgarlı Mahmud,(2008) *Kitâbu Dîvânı Lügâti't-Türk*, Tıpkıbasım, Türkçe Sözcükler, Özel Adlar Dizini, İstanbul, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

KEMALOĞLU, Muhammet(2017) Terekeme- Karapapak Türkleri Atasözleri “Muş- Bulanık Çevresi” *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 63 , s. 437-452.

ÖZKAN, Fatma (2015), “Türkçenin Karapapak-Terekeme Ağzındaki Eski İzleri” *Türkbilig*, Sayı:30: 231-243.

ÖZKAN, İsa, (2015), “Hazihi'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü”, 5. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri* 21-23 Mayıs 2014 Beytepe-Ankara, 343-350.

ÖZKAN, İsa, (2014) “Karapapak-Terekeme Türkleri ve Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Destanî Motifler” *Yaşar Kalafat Armağanı*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

SEVER, Mustafa, (2016), *Türk İrfan ve Medeniyetinin Kaynakları*, Ankara, Barış Kitap.

TEKİN, Talât, (1968), *A Grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University, Bloomington.

KARAPAPAK- TEREKEME TÜRKLERİNİN DEYİMLERİ

Açıf ağartmah(Tatsız ve gereksiz konuları açmamak).

Ağzı var, dili yoḥ. (Sessiz, hakkını aramayan kimse).

Aḥmır tökmek(Sürekli olumsuz konuşmak, müşteki olmak).

Ajalı gelmek (Ölümüne susamak).

Ajıḡı tutmaḡ(Öfkelenmek).

Alımını almak. (Boyunun ölçüsünü almak).

Allah üzüne baḥmaḡ(Kötü bir durumdan şans eseri kurtulmak) .

Allah vurmuş(Lanet olası).

Allah'a baḥmaḡ(İnsafa gelmek, adil davranmak).

Anarı beri gedif gelmek(Amaçsız şekilde dolaşmak).
Anasınnan azan, atasınnan tezen(İpini koparan).
Ardına ağaç çalmak(dövmek, haddini bildirmek).
Arheyin olmak. (Sâkin olmak, telaş etmemek).
Arvaddanmağ. (Bilgiçlik taslamak, yaşlı kadınlar gibi davranmak).
Aşşağı tüpürsen saggal, uharı tüpürsen bıyılı.
At gaçdı, torva tüşdü(Aniden öfkelenmek).
Atın ölümü arpadan olsun.
Avırsız(İtibar edilmeyen kimse)
Ayı sadağalı, günü gurvannı olmak(çok değerli olmak, değerli görülmek).
Ayılmağ. (İkaz etmek, uyarmak).
Azdan çoğdan. (Allah ne verdiyse).
Başa salmağ(Açıklayarak bir konuda uyarmak).
Başa tüşmek(Anlamak).
Başdan artılığ olmağ(Çok değerli olmak).
Başına çekmek(Bir yudumda içmek).
Başına dönmek(Önemsemek, değer vermek).
Başına gülmek(Alay etmek).
Başında goz gırmak(Rahatsız etmek, tutturmak)
Başsız baraşsız(Düzensiz).
Bekara adam kimi. (İşsiz güçsüz kimse gibi olmak. Avare avare gezip dolaşanlar için söylenen bir deyimdir).
Beş beş olmağ(Çok sevinmek mutlu olmak).
Bir elli bir günlü olmağ (Birbirine kaynayıp karışmak, aynı gelenek içinde yaşamak).
Biri iki, piti sirke olmamağ(Hiçbir şeyin sahibi olmamak, birikimi olmamak)
Boğanağa tüşmek(bir kavganın ortasına düşmek).
Boy boy oluf, soy soy olmak(İş işten geçmek).
Car çekmek(Kötü şöhreti yayılmak).
Cır çıhmağ(çok kızmak, öfkelenmek).
Cin cin olmağ(öfkeden deliye dönmek).
Cine pismillah olmağ(çok öfkelenmek, küplere binmek).
Cini tepesine yığılmak(tepesinin taşı atmak).
Çengesine tüşmek. (Diline, eline düşüp, birini dile dolamak).
Çeyneye salmağ. (Birin gıpta edilen taraflarını dile dolayıp, ona nazar değdirmek).
Çıra kimi sönmek. (Mum gibi eriyip akmak, bitap düşmek, zayıf ve bitkin hale gelmek).
Çiçek kimi elemek(Çok temizlemek, pırıl pırıl olmak)
Dalınnan deymek. (Başından savmak, savuşturmak; kovmak).
Daş atmer, golum ağrıyar(Zahmet çekmemek, taş atıp da kolu youlmak).
Desinler ki, Hacıy'ın da hançalı var(dostlar alışverişte gömek).
Deve garnı kimi(Serveti heba etmek).
Deveyi denge vermek(Bilinçsizce harcamak).

Deymişî dura dura kâlî tökülme(k) (Birinin kusurunu yüzüne vurup, utandırmak).
 Dil-ağız elemek(dil dökerek ikna etmeye çalışmak)
 Dili ağzı deymek. (İstemedenden kırıncı şeyler söylemek).
 Dörrenmek. (Başköşeye, töre çıkmak; evin değerli sayılan en üst köşesine geçip oturmak).
 Dünya yansa bir hırum otu yanmamak. (Son derecede telaşsız olmak, umursamamak, bir şey kayıtsız kalmak).
 Dünyenin nezi nimetini tökme(k) (Mükellef ziyafet çekmek).
 Düz yeri arhı deyin sıçrama(h) (Basit bir işi çapraşık hale getirmek).
 El üstü (Ele güne karşı; samimi davranmamayı, göstermelik işleri anlatır).
 Elifi şaşma(h) (Ne yapacağını şaşırmak, bunalmak).
 En gedif uzun gelmek. (Bir iş yaptığını zannetmek).
 Endir etmemek (Tenezzül etmemek).
 Erindiyyinnen erine dayı demek (Aşırı derecede tembellik etmek).
 Eriyi ezilmek (İncileri dökülmek).
 Erki çatmak (Nazı geçmek).
 Eyağı büdremek (Ayağı burkulmak, işleri kötüye gitmek, tökezlemek).
 Fırı fısı yenmek (Tatmin olmak).
 Gaç, atım eyağhlamasın. (Burnunun doğrultusunda gitmek, kibirlenmek).
 Gadı gız. (Büyükleme, büyük tavırlar sergileyen, eke eke konuşan kız).
 Galmagalda galma(h) (Çaresiz kalmak, ne yapacağını bilememek).
 Genimek. (Uzaklaştırmak, def etmek).
 Gijit vermek (Nispet yapmak).
 Gıra dönmek (Yoksul hale gelmek, malın mülkün yok olması).
 Gırh gıznan mağarada galma(h) (ne yapacağını şaşırmak, çaresiz hale düşmek).
 Gorhusuz, ülküsüz (Gözü kara).
 Gönü galın (Anlayışsız, anlayışı kıt).
 Gör gör, kor gör (İnkâr edilemeyecek derecede aşîkar ortada olan durumları anlatır).
 Görende gözünün ikisi de ağrıma(h). (Birinden nefret etmek, görmek istememek).
 Göye çıhma(h) (Öfkeden deliye dönmek).
 Göye direk, gatıra gulun olma(h) (İsrarından vazgeçmemek, inat etmek).
 Göz verif, işi(h) vermemek (Zulmetmek, çok uğraşmak).
 Göz yağı yemek (Devamlı ve ısrarlı olarak birine düşmanlık etmek).
 Gözdü de görsün, gözsüz de görsün (Çok açık ve büyük ölçüde yapılmış şeyler için).
 Gözü böeleklenmek (Şaşkınlıktan ve korkudan gözleri dışarıya fırlamak).
 Gözü dört olmak (Aşırı olarak korkmak).
 Gözü götürmemek (Kıskanmak, haset etmek).
 Gözü su içmemek (Birinden hoşlanmamak, birini gözü tutmamak).
 Gözü tüşmek (Birini onun hilafına sevmek, göz koymak).
 Gözü yol çekmek (Gözü dalmak, misafir geleceğini hissetmek).
 Gözüne dönmek (İş bitirici kişilerin manidar şekilde övgüsünde söylenir).
 Gözünü çereltmek (Birine dikkatle, gözlerini açarak bakmak).
 Gözünün ağı, garası (Gözbebeği, biricik varlık).

Gözünün üstünde gaşın var dememek(Hatırını saymak, incitmemek).
Gözüne tepmek (İştahla yemek, silip süpürmek).
Gulağı batmış kimi olmağ. (Arayanı, soranı olmamak, yalnız kalmak).
Gulağ yaptıрмаğ. (Kulak ardı etmek, dikkate almamak).
Gulağının üsdüne yatmağ(Kulak ardı etmek).
Guru yerin gurvağası. (Yoksul olmadığı halde, misafirine ikramda bulunmayanlar için yapılan bir benzetme, bu mealde sarf edilen bir deyimdir).
Guyruğunu buzda goymak(Birini yarı yolda bırakmak).
Güllaflamak (Başına dikmek, bir yudumda içmek).
Günülemek(Kıskanmak).
Halva halvaynan gelmek(Nazla, endazeyle gelmek).
Hâtır için hasta yatmak. (Birinin hatırını kıramadığı için, kendisini tehlikeye atmak).
Hayıfı gelmek(Acımak, kıyamamak).
Hayirri hıdır(Sağlam ayakkabı, güvenilmez kişi).
Hık deyif burnunna düşmek(Birine çok benzemek).
Hızan(Görgüsüz).
Hint-mint, o it. (Al birini, vur ötekine).
Hiyan olmak(Dostluk, arkadaşlık etmek, can yoldaşı olmak, yalnız bırakmamak).
İsrallaha çekilmek(Yok olmak, birden bire kaybolmak).
İki atın arpasını ayıramamağ(En basit işi göremeyecek kadar cahil olmak).
İlan görmüş kimi olmağ. (Sevmediği birini görünce, ondan duyulan nefreti anlatır).
İlim ilim itmek(Çok uzaklara gitmek, gözden kaybolup uzak diyarlara gitmek).
İlin ayın ahır(En son gün).
İran'ı Toran'ı gezmek(Diyar diyar dolaşmak).
İt diline keçmek(Nazara gelmek).
İt döy, iti başa salmağ(Gereksiz şekilde birine bir şeyi ima etmek, bilgi vermek).
İt eli eyağı yemiş kimi gezmek(Şuursuzca ve dur durak bilmeden gezip dolaşmak).
İt nefsi keçmek(Nazar değmek).
İt ölüsü kimi uzanmak (Münasebetsiz şekilde uzanmak).
Kej getmek(Biri ile zıtlaşmak).
Keleyini kesmek(Kalan az miktardaki nesneyi de bitirmek, dibine darı ekmek) .
Kelle goz getmek(Zıtlaşmak).
Kem-fursat(Fırsatçı, acımasız).
Kesici(Acımasız, gaddar).
Kôru körpüden keçirmek(Çetrefil bir durumda ne yapacağını bilememek).
Köysünü ötürmek. (İç geçirmek, göğüs geçirmek).
Lağ ellemek(Alay etmek).
Lağlanmak(Alay etmek).
Lağva, lateyr demek(Lakap yakıştırmak, kötü söz söylemek).
Meretine galmağ(Ölup, malı mülkü başkasına kalmak).
Niyetin nereye, menzilin oraya(Niyeti ne ise istikbalinin de öyle olmasını anlatır).
Oğlunun oğruluğunu, kızının gahbeliyini demek(Doğru sözlü olmak, ucu kendisine dokunsa bile doğru söz söylemekten çekinmemek).

Onu gör, ilanı gör. (Sevilmeyen biri görülünce söylenir).
 Ortılığı elli altıya vermek. (Ortalığı birbirine katmak, ortalığı dağıtmak).
 Öjeşmek(Biriyle iddialaşmak, biri ile ısrarla uğraşmak).
 Öküzün dördünü söylemek (Açıklanmaması gereken bazı şeyleri mecbur kalındığı takdirde açıklamak).
 Ölmek ölmekdi, hırıllamak nedi?(Ucunda ölüm bile olsa mücadeleyi bırakmamak).
 Papağı göye atma(Çok sevinmek, işleri yolunda gitmek).
 Sakgala salam vermemek(Görmezden gelmek).
 Say seçme(Seçkin, mümtaz).
 Sen Allah(Sen Allah'ı seversen, Allah aşkına).
 Sesi semiri çıkmama(Şesi sedası çıkmamak).
 Süyhsünü galın(Ensesi kalın, komprador, zengin).
 Şah geldiye dönmek(Gecikerek, endaze ile, naz ile gelmek).
 Şeşe gula(İri ve biçimsiz kulaklı).
 Şirin cana gıyma(Parayı ve imkanları esirgememek).
 Şor göz(Çapkın, ona buna bakıp duran).
 Tanrı goymuş daş. (Sessiz, sakın tabiatli, çok sessiz).
 Tırna garın(Şiş göbekli).
 Tişi bağıracağını kesmek(Öfkeden içi içini yemek).
 Toyunda toy çalmak(Düğününe katılarak orayı şereflendirmek).
 Tumanı tüşük(Giyimi kötü).
 Urhu bajalar gezmek(Gezmeyi çok sevmek, durmadan gezmek).
 Uşağnan uşah olma(Alçakgönüllülük etmek, çocukların seviyesine inmek).
 Üreyi istemek(canı çekmek).
 Üreyi yerine gelmek(İstediği şeyi elde ederek rahatlamak).
 Üstüne it esnemek(Bitmek bilmeyen işler için söylenir).
 Ütelenmek(Acele etmek, önünü arkasını düşünmeden hareket etmek. Eski Türkçe-
 de de bulunan geçmek anlamına gelen ötmek fiilinden gelmiş, arkaik bir unsurdur).
 Üzüm eyağının altına(Utanma, mahcubiyet anlatan bir ifadedir).
 Vejine almamak(Umurunda olmamak).
 Yağlı g.e guyrul bağlama(Şengine veya ihtiyacı olmayana ihsanda bulunmak).
 Yara yetirmek. (Birine ceza vermek, gözdağı vermek).
 Yarım ağız(Laf olsun diye söylenen, samimi olmayan teklif veya davet için kullanılır).
 Yazığı gelmek(Acımak, merhamet etmek).
 Yeddi yabancı(Yedi kat yabancı).
 Yeelenmek(Sahiplenmek, hakkı olmayan birşeyi ele geçirmek).
 Yıhıf yemirmek(Kırıp dökmek).
 Yoğa çıhma(Anlaşılmaz şekilde yok olmak, kaybolmak).
 Zarafat ellemek(Şaka etmek, şakayla takılmak).
 Zehmi ağır basma(Şağı ve vakur insanların yanında ölçülü davranmak).

KARAPAPAK- TEREKEME TÜRKLERİNİN ATASÖZLERİ

A hala hatrın galmasın, a tava divin yanmasın(Göstermelik teklifte bulunmak).

Açtırma gutuyu, söyletme kötüyü/fatıyı.

Adamın ahmağı gayganağdan pay umar.

A geden it, gel g..ümü yırt.

A gızım sana deyerem, a gelin sen eşit.

A guda guda, sen geti men uda(Herşeyi karşı taraftan beklemek).

A kuçığım çiy yeme garnın ağrıyar(Köpekçığım çığ yeme karnın ağrır).

Ağaşdı eline ağac alanda, suçdu suçunu boynuna alar(Zoru gören suçunu kabul eder).

Ağırırğını yer götürer, ırızgını Allah verer(Ağırlığını yer alır, rızkını Allah verir).

Ahıllı menem, dindirmerem; eli üsdüme güldürmөrem(Akıllılık edip konuşturmu-yorum, elalemi güldürmüyorum).

Araz ahar, göz baħar(Saklanmayan gerçeklerin dışa yansıması).

Araz o güne galıf ki, pohlu tezeħ de üsdünnen keçer.

Aslını itiren ħaramzadadır.

Atın ölümü arpadan olsun.

Ayıflı ayıvını bilse, çulu da başına çeker/örter.

Ayı meşeden küsüf, meşenin havarı olmayıf.

Az ye, uz ye.

Bu ilan da o ilannandı.

Deve ne gader böyük olsa, yağırı da o gader böyük olar(Büyük başın büyük derdi olur).

Elden galan elli gün galar.

Ele aħtafa leyen gelende, bize takga tak sarımsaħ döyen gelmek.

Eli elinin, eli de zadının üsdünde(Boş boş oturmak).

En geder, uzun gelir, bir iş yaptığını zanneder.

Erindiyinnen erine dayı demek.

Esen sümüyünnen/sümüyü ile it kökelmez(Hayrat yemeğinin kemiği ile it şişman-lamaz).

Gapıyı cırıllatma, pişiyi mırıllatma(Gereksiz kimselerle laf yarıştıрма).

Gardaş soyuħ bulahdı, iç iç üreyin soyusun.

Gelin ocağa, külü bucağa.

Gedene yenge, gelene sağdıç (Boş, faydasız işlerle uğraşmak).

Getme gözümnen, gederem özümnen(Gözünün önünden ayıramayacak kadar çok sevmek).

Gorħ gormazdan, utan utanmazdan, illah da bu utanmazdan.

Goyun atam, goç atam, indiyene ten ne çatdım ki, innen bele ne çatam.

Göge direk, gatıra gulun olmaz.

Gözden ıraħ olan gonulden de ıraħ olar.

Gurdun sevevine guşun da garnı doyar (Kurdun sayesinde kuşun karnı doymak).

Hacıdan, ħocadan gorħ garanlıħ geceden.

Heç kimse sağ canını sayrı istemez(Kimse sağlamken, sağlıklıyken hasta olduğu-nu söylemez. Hasta numarası yapmaz).

Heleymana hedik, Süleyman'a düdük (Herkes mavi boncuk dağıtmak; herkesin gönlüyle oynamak).

İlan ıldız görmese ölmez(Gerekli tavır konulmazsa, kimse geri adım atmaz).

İlan yerisin, balası da dalınan.

İsinmedik istisine, kor olduh tüsdüsüne.

İş eşşek cinsidi(Üstüne düşülürse iş çabuk ve kolay biter).

İt haravanın kölgesinde yater, ele biler ki öz hüneridi(Başarılan işi sahiplenmek, iyi işi kendinden bilmek).

İt döy, iti başa salmağ.

İt haravanın kölgesinde yater, ele biler ki öz hüneridi(Başarılan işi sahiplenmek, iyi işi kendinden bilmek).

İt itin ayağına basmaz.

İtin dalınan geden poğaşa tüşer.

İtnen dostluk ele, çomağını elden bırakma.

Keçi keçidi, yattığı yeri dırmalar.

Kôr ayıvını bilse, çulu başına çeker.

Lele köçüf, yurt ağılır(Yurdun yuvanın dağılmasını tasviridir).

Mahanajığım can oğlan, keşke evvelden olaydın.

Men balama yanaram, balam da balasına.

Ne umorsan bajınan, bajın ölör ajınan(İmkânı olmayandan bir şey beklenmemesi gerektiğini anlatan bir deyimdir).

Oğurruğ bir eppek, gahbelik bir öppek(Hırsızlığın ve ahlaksızlığın sübutu için büyük cürm işlemek gerekmez).

Osu..gan g..te arpa eppeği mahanadı.

Öz gözündeki kereni görmeyif, hağın gözündeki gılı görmek

Öz özüne külü gözüne (Kendi edip, kendi bulmak).

Öy danası öküz olmaz.

Öy galdı eyriye, hem yee, hem seyriye.

Papağın geçi derisinnen, havarın yoğdu gerisinnen(Sonunda olacıklardan habersiz olmak).

Paraya deyme, pütüne deyme, doğra doyuncah ye.

Peyniri deri, arvadı eri sahlıyar.

Pişğin gözü merehdeydi, it de vurdu mereye saldı(Canına minnet).

Sağ gözün, sol göze faydası yoğdur.

Sıçanın siydiyinin denize faydası vardır(Sıçanın sidiğinin denize faydası vardır).

Sıçannan doğan keseyen olar.

Südünde olan sümüyünde belli eder.

Tez tez gelen kül üsdüne, gej gej gelen gül üsdüne.

Titreyen göze çöp batar.

Toy eppeyinnen it doymaz.

Uşağ ezizse, terbiyesi ondan ezizdi.

Yağ yağnan gaynar yarma guruda galar (Herkes hısımlı akrabası ile hareket eder, yabancılar dışarıda kalır).

Yağı görse yazığı gelir (Düşmanın bile acıyacağı duruma düşmek).
Yağıdan yay uzun. (Düşmandan üç aylık mesafe öteye kaçmak.)
Yel gayadan ne aparar?(Güçlü veya haklı kimseye kimse zarar veremez).
Yelnen gelen selnen geder
Yeyin at özüne gamçı vurdurmaz.